

TURHAN VÂLİDE SULTAN KÜTÜPHANESİ

TURHAN VÂLİDE SULTAN
KÜTÜPHANESİHatice Turhan Sultan'ın
Yenicami'de kurduğu kütüphane.

IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Vâlide Sultan, 1074 (1663) yılında tamamlattığı Yenicami Külliyesi'nde bulunan cami içine koydurduğu dolaplarda bir kütüphane teşkil etmiş, bu külliyeyle ilgili olarak düzenlettiği iki vakfiyede (VGMA, nr. 744, s. 23-43, 112-135) kütüphanenin çalışma düzenini belirlemiştir. 1062 (1652) tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre kütüphaneye konulacak kitaplar külliye'nin tamamlanışından on yıl kadar önce saraydan gönderilmiştir ("Fermân-ı hümâyün ile devletlü vâlide sultan hazretlerinin câmi-i şeriflerine verilen kitaplardır ki zikrolunur" [TMSA, nr. D 4155, s. 10^b-13^a]). Kütüphanede günlük 15 akçe ile bir hâfız-ı kütübün dışında bir kâtib-i kütüb, bir de mücellit görevlendirilmişti. Vakfiyede hâfız-ı kütübün ancak rehin karşılığı ödünç kitap vermesi, kütüphanede düzenli şekilde bulunması ve kitapları koruması istenmiştir. 1073 (1663) tarihli vakfiyeye göre ise kâtib-i kütüb, değerinin iki katı miktarında bir rehin aldıktan sonra ödünç verdiği kitaplarla ilgili makbuzları saklayacak ve kitap adlarını deftere kaydedecektir. 1076 (1666) tarihli vakfiyede Turhan Vâlide Sultan kâtib-i kütübün görevlerine yenilerini eklemiştir: Ödünç verilen kitabın hangi ilimden olduğunu tesbit ederek adını yazacak, sayfa ve formalarını sayacaktır. Ayrıca hâfız-ı kütüble istişare edip ödünç kitap isteyen kişinin durumu hakkında araştırma yaparak bilgi edinecektir.

Kütüphanenin belirli zamanlarda evkaf müfettişi tarafından yapılacak sayımlarında müteveli, hâfız-ı kütüb ve kâtib-i kütüb hazır bulunacak, ödünç verilen kitapların karşılığında alınan rehinler kontrol edilerek kütüphanede mevcut kitapların yeni bir katalogu hazırlanacaktır. Bu sayımlar sonunda hazırlanan kataloglardan bazıları günümüze ulaşmıştır. Bunlardan biri hâfız-ı kütüb Mustafa Efendi, Medine kadılığına tayin edilince 1123 Rebülâhırinde (Mayıs 1711) düzenlenmiş ve kaybolan kitapların nasıl kaybolduğu belirtilmiştir (TİEM, nr. 2218). Kütüphane XX. yüzyılın başlarına kadar cami içinde hizmet vermeye devam etmiş, Evkaf ve Maarif nezaretlerinin çeşitli yerlerdeki küçük koleksiyonları bir yerde toplama yönünde yaptığı çalışmalar sırasında 1914'te Sultan-

Turhan
Vâlide Sultan
Kütüphanesi'nin
vakif mührü

selim'de tesis edilen kütüphaneye, 1918'de de Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Bugün koleksiyonda 338 yazma ve bir basma eser bulunmaktadır (Dener, s. 51). Kütüphanenin II. Abdülhamid döneminde bastırılmış bir katalogu mevcuttur (İstanbul 1300).

BİBLİYOGRAFYA :

Turhan Vâlide Sultan'ın 1073 Tarihli Yeni Cami Vakfiyesi, Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 150/1; VGMA, nr. 744, s. 23-43, 112-135; *Turhan Vâlide Sultan'ın Yenicami Külliyesi'nde Kurduğu Kütüphanenin 1076 Tarihli Vakfiyesi*, VGMA, nr. 744, s. 23-42; *Turhan Vâlide Sultan'ın Yenicami'de Kurduğu Kütüphanenin Katalogu*, Türk-İslâm Eserleri Müzesi, nr. 2218; Süleymaniye Ktp., Yazma Başışlar, nr. 2742; *El Defteri*, Süleymaniye Ktp., Yazma Başışlar, nr. 2740; *Yenicami Külliyesi'nin Vazife Defteri*, VGMA, nr. 67; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 51; İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri: Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*, Ankara 2008, s. 165, 201, 372, 393, 409, 414, 447, 451, 478, 514.

İSMAİL E. ERÜNSAL

TÛRÎ, Sa'd b. Ömer

(سعد بن عمر توري)

Sa'd b. Ömer b. Said Celiyâ Tûri
el-Fütî et-Ticânî
(1909-1997)Mali Cumhuriyeti'nde
Arapça eğitim veren
ilk çağdaş medresenin kurucusu,
Mâlikî âlimi.

Senegal'in kuzeyinde Futa Toro'daki Vâti kabilesine mensuptur. Batı Afrika'da Tekrür İslâm Devleti'nin kurucusu el-Hâc Ömer Tâl'in teyzesinin oğlu olan dedesi Şeyh Sa'id Celiyâ Tûri, el-Hâc Ömer'in Senegal'den Gana'ya ve Mali'den Nijer'e kadar bütün cihad hareketlerine katıldı. Onun oğlu Ahmed'le birlikte Nijerya'ya hicreti sırasında başşehir Niamey yakınlarında vefat etti. Bunun üzerine babası Ömer Mali'ye döndü ve Segou (Segou) şehrine 45 km. mesafedeki Doukounikoro köyüne yerleşti; Sa'd Ömer Tûri (Saada Oumar Touré) burada doğdu. Şeyh Ömer daha sonra ailesiyle birlikte Segou'ya göç etti. Sa'd ilk Arapça eğiti-

mini âlim ve şair olan babasından aldı; on iki yaşında iken Şeyh Muhammed Emin Tiyâm'ın derslerine devam ederek Arapça ve dinî ilimler okudu. Bu arada sömürge yönetiminin mekteplerinde dört yıl Fransızca öğrendi ve buradaki eğitim metodu-dan etkilendi. Öğrenimini tamamladıktan sonra terzilik ve hayvan yetiştiriciliğiyle meşgul oldu. Bir süre Nijer'in başşehir Niamey'de yaşadı. 1945'te Segou'ya döndü, ertesi yıl arkadaşları Ebûbekir Tiyâm (Bakary Thiam) ile birlikte Fransız okullarını örnek alarak Arapça eğitim veren Medresetü sebîlî'l-felâhi'l-İslâmiyye adlı mektebi açtı. Arkadaşı bir süre sonra ondan ayrılıp 1954'te Medresetü'n-necâh ve'l-felâh adıyla kendi okulunu kurdu. Tûri'nin açtığı medrese öğrencileri vasıtasıyla Mali'de ve civar ülkelerde açılan şubeleriyle kısa zamanda yayıldı. Tûri, bir taraftan Fransız sömürge yönetiminin çıkardığı güçlüklerle uğraşırken diğer taraftan sömürgecilerin eğitim metodunu uygulayan medreseyi bid'at olarak niteleyen gelenekçi medrese ulemâsı ile mücadele etmek zorunda kaldı. Atalarının el-Hâc Ömer'in ordusunda yaptıkları silâhlı cihad yerine Tûri, medresesini tebliğ'e yönelik cihadın bir aracı haline getirdi. Arapça, dinî ve içtimâî ilimler yanında coğrafya ve fen bilimlerini de kapsayan bir eğitim metodunu uygulamaya koydu. 1959 yılında Fransızca dersi okutulmaya başlandı. Tûri'nin özellikle Arapça gramerine dair hazırladığı ders kitapları komşu ülkelerde de okutuldu. Mekteplerinden mezun olanlar Mali'de üst düzey makamlara geldiler. Tûri'nin öğrencilerinden Hasan Cebâtî, Fildişi Sahili'nin başşehir Abican'da Sebîlû'l-felâh adıyla bir okul açtı. Ticâniyye tarikatına mensup olan Tûri, iyi bir eğitimci olmasının yanı sıra kendi camisinde imamlık ve hatiplik yaptı. Faaliyetleri çerçevesinde komşu birçok ülkeye, ayrıca Mısır, Cezayir, Fas, Suudi Arabistan gibi ülkelere seyahatlerde bulundu. 1 Temmuz 1997 tarihinde vefat etti. Üç hanımından on üç oğlu ve on iki kızı dünyaya gelmiştir. Tûri gerek eğitim gerek telif faaliyetleriyle Mali ve çevresinde etkili olmuş, Batı Afrika'da İslâm kültürünün yayılmasında önemli hizmetler görmüştür.

Eserleri. 1. *Ahıkâmü şavmi şehri ramazân* (Tunus 1958, 1381/1961 [Fransızca tercümesiyle birlikte]). 2. *et-Tavzîhâtü'l-basîta 'ale'l-Manzûmeti'l-Beykûniyye* (Tunus 1964, 2001; Dârülbeyzâ 1410/1989). Ömer (Tâhâ) b. Muhammed el-Beykûni'nin hadis terimlerine dair eserinin şerhidir. 3. *el-Le'âlî ve'd-dürer fi'l-âdâb ve'l-*